

Sınır Ticaretinin Bölgesel Kalkınmadaki Etkileri

The Effects of Border Trade on Regional Development

Servet KARABAĞ

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı,06500, Ankara/Türkiye
skarabag@gazi.edu.tr

Özet:Türkiye’de bölgeler arası kalkınma farklılıklarını gidermek ve sınır komşuları ile ekonomik ilişkileri geliştirmeye yönelik olarak çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bunlardan biri sınır ticaretidir. Sınır ticareti sınır illerinde ve bölgelerinde yaşayanların ekonomik refahının gelişimine katkı sağlayacak bir uygulamadır. Bu yolla sınır komşumuz olan ülkelerle karşılıklı ticaret yapılmaktadır. Bölgelerin ihtiyaçlarına göre ticarete konu olan ürünler belirlenmektedir. Sınır ticareti ilk olarak Ağrı ilinde başlamıştır. Bugün 13 ilde uygulanmaktadır. Özellikle doğu ve güney sınırlarımızda bulunan iller ve komşu ülkelerle yapılan bu ticaret bu bölgelerde yaşayan halkın refahına önemli katkısı olmakta ve aynı zamanda ülke kalkınmasına da büyük destek sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sınır ticareti, Ekonomik kalkınma, Sınır illeri, Sınır bölgeleri, Bölgesel ticaret

Abstract:There have been some initiatives being implemented in Turkey in order to eliminate regional disparities among her regions and develop economic relations with her neighbour countries. One of those initiatives is cross-border trade, which contribute towards increasing the economic welfare of people who live in border cities and regions. For this reason, cross-border trade has been carried out with our neighbour countries. Products that subject to cross-border trade are determined on the basis of the needs of the regions. Cross-border trade was first started in Ağrı and, today, it has been extended to 13 provinces. Cross-border trade between those provinces that are in the east and south border of Turkey and neingbour countries have an important contribution especially to the welfare of local people as well as contributing significantly towards the development of Turkey. In this study, the economic and cultural effects of cross-border trade will be discussed.

Key Words:Cross-border trade, Economic development, Border provinces, Border regions, Regional trade.

1.Giriş

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile dünyada ekonomik rekabet ve bütünleşmeler hız kazanmıştır. Ülkemizin bulunduğu bölge, bu anlamda doğa ve insan faktörleri açısından küresel güç merkezlerinin ilgi odağı haline gelmiştir. Bu durum ulusal ve uluslar arası ilişkiler açısından ülkemize yeni sorumluluklar ve imkânlar sunmuştur. Doğu Bloğu'nun dağılmasıyla yeni devletler oluşmuş ve buna bağlı olarak yeni siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkiler gelişmeye başlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Türkiye'nin sınır komşusu sekize çıkmıştır. Bu dönem aynı zamanda ülkelerin milli çıkarlarının ön plana çıktığı dönemdir. Bu dönem blok bağımlılıklarından kurtularak, yeni ilişkilerin temellendiği dönemin de başlangıcıdır. Bölgesel gelişmeler ve entegrasyonlar da bu dönemde önem kazanmıştır.

Dünyada olduğu gibi ülkemiz açısından da 1990 sonrası yeni ilişkiler ve oluşumların başlangıcı olmuştur. Türkiye, sınır komşuları ve Türk Cumhuriyetleriyle ekonomik bütünleşmeler için yeni fırsatlar elde etmiştir.

Bölgesel ekonomik entegrasyonlar açısından ticaret önemli bir araçtır. Uluslar arası ticaret ülkeler arasında serbest bölgeler, ekonomik işbirliği ve tercihli ticaret şeklinde olabilmektedir. Bunlardan biri de sınır ticaretidir. Sınır ticareti komşu ülkelerle sınır illeri arasında yapılan özel bir ticaret şeklidir.

İlk olarak Ağrı-Gürbulak sınır kapısından İran'la başlayan sınır ticareti 1980'li yıllardan sonra sınır ticaretinin kapsamı genişletilerek diğer bazı sınır illerinde de yapılmaya başlanmıştır. Sınır ticareti ile bölgesel gelişmeye yardımcı olmak amaçlanmaktadır. Diğer bir amaç da sınır komşuları ile ilişkileri geliştirmektir.

2.Sınır Ticaretinin Kapsamı ve Sınır Ticaret Merkezleri

Dış ticaret şekillerinden biri olan sınır ticareti, "sınır ve kıyı illeri ile bunlara komşu illerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla karşılıklı olarak yapılan işlemlerdir" (Resmi Gazete, 01.09.1993). Komşu ülkelerle karşılıklı anlaşmalarla düzenlenen sınır ticareti, her iki tarafın sınır bölgelerinde yaşayan vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak yapılır. Bu şekilde sınır bölgelerinde olmayan ancak ihtiyaç duyulan malları kolay ve ucuz şekilde temin etmek mümkün olmaktadır. Aynı şekilde bölgesel ilişkiler açısından barış ve huzurun sağlanması da mümkün olacaktır.

Sınır ticaretinin temel ilkesi komşuluk ilişkilerine dayalı olmasıdır. Normal ithalat ve ihracatta uygulanan bazı formalitelerin sınır ticaretinde uygulanmaması teşvik edici bir etkidir. Örneğin, ithalatta alınan vergi ve fonların %40 indirimli alınması gibi. Sınır ticaretinin bir şartı da sınır ticareti yapacakların sınıra yakın yerleşmelerde oturma zorunluluğunun olmasıdır.

Ülkemizde Ağrı, Van, Hakkari, Artvin, Iğdır, Ardahan, Gaziantep, Kilis, Hatay, Mardin, Şanlıurfa, Şırnak ve Edirne illerinde sınır ticareti yapılmaktadır (Karabağ, 2005). Zaman zaman sınır ticareti yapılan illerin sayısı değişmekte ve komşu illerde bu kapsama alınmaktadır. Çoğunluğu Türkiye'nin Doğu ve Güney sınır illerinde sınır ticareti, bu bölgelerde yaşam standardını yükseltmek amacıyla yapılmaktadır.

Harita 1. Sınır ticareti yapılan iller ve komşu ülkeler.

Sınır ticareti kapsamında ithal ve ihrac yapılacak ürünler, Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından il ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir. Bu kapsamda genellikle Türkiye'de üretilmeyen ürünlerin ithaline izin verilmektedir. Karabiberden motorine kadar 35-40 çeşit ürün ithal edilmektedir.

Ticaret yaptığımız ülkeler arasında sınır komşularımızla olan oranı artırmak, özellikle sınır ticaretine konu olan bölgelerde yaşayanların refah seviyesini artırma, ürün çeşitliliği ve istihdam oluşturma açısından bu bölgelerin kalkınmasına katkı sağlamaktır. Sınır komşularımızla ilişkileri artırma ve sınır bölgelerinde kalkınmayı hızlandırmak için 2003 yılında Sınır Ticaret Merkezleri' (STM) kurulması kararlaştırılmıştır (Resmi Gazete, 10.04.2003). Bu karar ile ülkemizin Doğu ve Güneydoğu sınır bölgelerindeki illerde bu merkezler yoluyla ticaret yapma imkânı sağlanması amaçlanmıştır.

Sınır Ticaret Merkezlerinin kurulması ile şunların gerçekleşmesi hedeflenmiştir (Hanoğlu, 2004);

Bölge halkının ihtiyaçlarının yerinde, kısa sürede sağlanması ve bölge ekonomisine canlılık getirmesi

Bölge halkına daha ucuza mal sağlanması

Dış ticaret hacmi içinde komşularımızın payının artması

Kayıt dışı ticaretin asgariye indirilmesi

İstihdamın artırılması

Artvin, Ardahan, Kars, Iğdır, Ağrı, Van, Hakkâri, Şırnak, Mardin, Şanlıurfa, Kilis, Gaziantep ve Hatay illerinde Sınır Ticaret Merkezleri kurulması kararlaştırılmıştır. Aynı kararlara bu illere komşu olan Erzurum, Muş, Bitlis, Siirt, Batman, Diyarbakır ve Adıyaman mücavir il kapsamında sınır ticareti yapacak iller olarak belirlenmiştir. Bu merkezlerde mağazalar kurulacak ve bölge halkının ihtiyacı olan ürünlerin ticareti yapılabilecektir. Sınır Ticaret Merkezlerinin işletilebilmesi için komşu ülkelerle anlaşmaya varılması gerekir.

Türkiye'nin dış ticaret hadlerine bakıldığında komşu ülkelerle ticaretimiz yaklaşık %8 dolayındadır. Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasında ise bu oran %70'leri bulmaktadır (Karabulut, 2005). Bu durum Türkiye'nin konumsal unsuru olarak değerlendirilebilecek bir özellik olan Doğu-Batı ve Kuzey-Güney etkileşiminde merkezi niteliğini yeterince kullanamadığını göstermektedir. Türkiye jeopolitik değerleri açısından hem kara hem de deniz sınırları olan ve buna bağlı çeşitli uluslar arası ilişkiler ve oluşumlara önderlik yapacak imkânlarla sahiptir. Bu bağlamda, özellikle sınır komşuları ile tarihi, kültürel, ekonomik ve siyasi açıdan bölgesel ilişkilere ve oluşumlara yönelik stratejiler geliştirmek durumundadır. Bunun önemli adımlarından biri sınır ticareti ve sınır ticaret merkezleri uygulamalarıdır. Bu uygulamaların uzun vadeli etkileri dikkate alınarak teşvik edilmesi jeopolitik olarak Türkiye'nin güç kazanmasını sağlayacaktır.

3.Konumsal Etkenler ve Sınır Ticareti

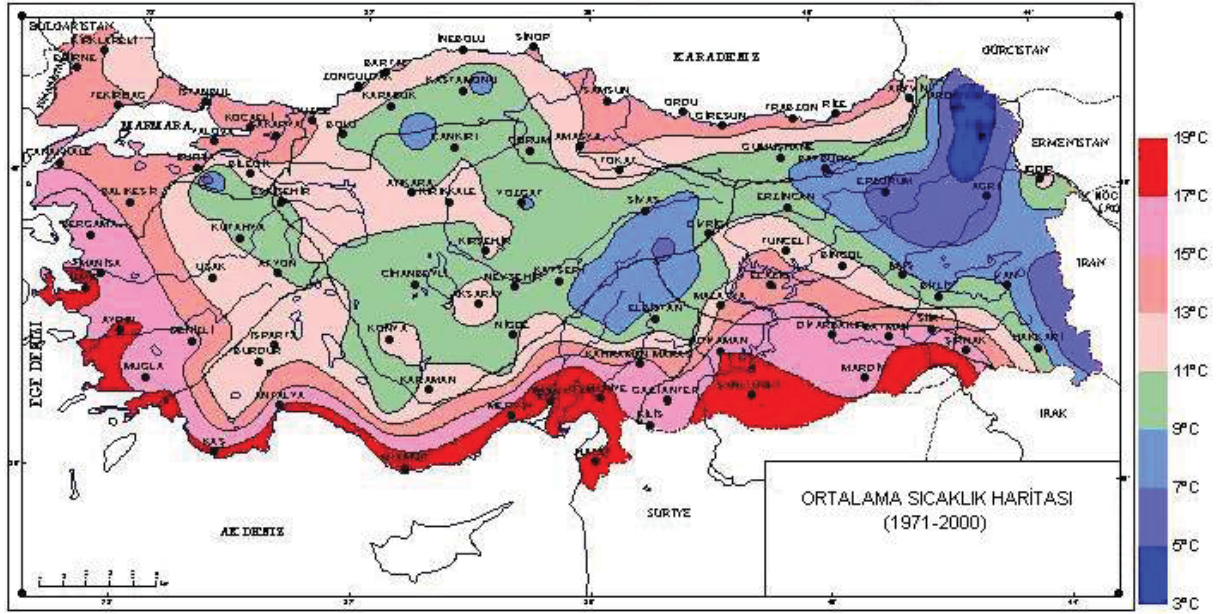
Sınır ticareti yapılan bölgelerimiz, konumsal özellikleri açısından olumlu ve olumsuz bazı unsurlara sahiptir. Bu unsurlar bölgenin gelişmişliği üzerinde belirleyici olmuştur. Bunlar arasında iklim, yer şekilleri, toprak gibi doğal unsurlar ve ulaşım, jeokültürel ve jeostratejik unsurlar gibi beşeri unsurlar sayılabilir. Bu unsurlar bölgesel gelişim üzerinde dönemlere göre farklı etkiler yapmıştır.

Doğal faktörler açısından bu bölgelerimiz topografik ve iklimik şartlar açısından diğer bölgelerimize göre daha zor şartlara sahiptir. Genel olarak güneydoğu sınırlarımız hariç sınır ticaretinin yapıldığı bölgeler, yer şekilleri açısından ülkemizin en engebeli, yüksek ve dağlık kesimlerini oluştururlar (Harita 2 ve 3). Ortalama yükselti bu kesimlerde 1000 metrenin üzerindedir. Örneğin, Hakkari 1850 m, Kars 1768 m, Ağrı 1650 metre yükseklikte kuruludur. Aynı şekilde iklim şartları açısından sınır bölgeleri karasal iklim şartlarının hâkim olduğu alanlardır. Yağış ve sıcaklık şartları bakımından, ülkemizde karasal iklim şartlarının en şiddetli yaşandığı alanlar da bu bölgelerdir. Örneğin, Ağrı (-45 C) ve Kars'ta (-43 C) ülkemizin en düşük sıcaklığı ölçülmüştür.

Doğanın temel belirleyicileri olarak değerlendirebileceğimiz iklim ve topografik şartlar, sınır bölgelerinde geçim faaliyetleri üzerinde, dolayısıyla kalkınma üzerinde de belirleyici olmuşlardır. Örneğin, yükseltinin genel olarak 1500 metreden daha fazla olması bu bölgelerde yağış ve sıcaklık şartları açısından "yetişme devresi"nin kısa olmasına neden olarak tarımsal faaliyetlerin kısıtlamaktadır. Aynı şekilde bölgenin dağlık ve engebeli olması tarım alanlarının azlığını da beraberinde getirmiştir. Tarım alanları genellikle akarsu vadilerinde ya da Iğdır ovası gibi çöküntü alanlarında yapılabilir niteliktedir. Bu bölgelerde temel geçim kaynağı genel olarak hayvancılıktır.

Sınır ticareti yapılan bölgeler, beşeri unsurlar da kalkınma açısından dikkat çekici bir etkiye sahiptir. Bölgede, yer şekillerinin engebeliliği ulaşımın zor ve belli hatlarda yapılmasına imkân vermektedir. Bu da bölge ile diğer yerleşimler arasındaki etkileşimi olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, Türkiye'yi Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine bağlayan Dilucu kapısı ve Türkiye bağlantısı, Iğdır-Erzurum arasında Aras vadisi boyunca ve oldukça dar ve yetersiz yoldan sağlanmaktadır. Bunun gibi Hakkari, Van, Ardahan, Kars ve diğer sınır illerinde de ulaşım güçlükleri bulunmaktadır. Ulaşımın belirli hatlarda toplanması hem bölge içi iletişim hem de ülkemizin diğer yerleri ile olan bağlantıda

güçlükler yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu da doğrudan bölgenin gelişiminde etkili bir faktördür.

Harita 2. Türkiye'de ortalama sıcaklıklar

Sınır bölgelerinin kalkınmasında etkili olan bir diğer faktörde büyük yerleşmeler ve pazar alanlarına olan uzaklıklardır. Bölgede Erzurum, Gaziantep, Van, Diyarbakır gibi şehir yerleşmeleri bulunmaktadır. Ancak, bu bölgelerin ülkemizin büyük metropollerini olan İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa gibi nüfus ve pazar alanlarına uzaklık ve yeterli ulaşım alt yapısının olmaması kalkınmada etkili olan diğer faktörlerdir.

Sınır ticareti yapılan bölgeler Türkiye, hatta bölge ülkeleri ve Avrupa Birliği açısından Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında jeostratejik ve jeoekonomik açıdan planlı ve uzun vadeli programların uygulanması gereken bir konumdur. Soğuk Savaş süresince özellikle doğu sınırlarımız Batı ve Doğu bloğu arasında da sınır olmuştur. Bu dönemde Türkiye ve sınır bölgeleri hem askeri hem de ekonomik olarak blokların stratejileri için hedefti. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bu bölgeler ve sınırlarımızın anlamı değişti. Önceden blok ayrışmasının sınırı iken, şimdi bölgesel ilişkiler ve entegrasyonlar açısından bütünleşmelerin aracı olma konumundadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Türkiye ve bölgenin konumsal değerleri ve ilişkileri de değişmiştir. Örneğin, önceden doğu sınır komşumuz sadece Sovyetler Birliği iken bu gün Gürcistan, Ermenistan ve Nahcivan olmak üzere üç yeni sınır komşumuz vardır. Aynı şekilde bölge ülkeleri ile olan ilişkiler de değişmeye başlamıştır. Önceden blok ilişkileri varken bugün Türkiye bütün komşuları ve Doğu bloğu ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiştir. Hatta bölgede bütünleşmeler ve bölgesel oluşumlar açısından çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin, Karadeniz Ekonomik İşbirliği gibi.

Türkiye bölgede tarihi ve kültürel anlamda sınır komşuları ile bağları olan bir ülkedir. Bu anlamda Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bölge ülkeleri ile komşuları ile olan ilişkileri de farklı boyutlar kazanmıştır. Örneğin, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Kafkaslar ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkiler yeniden başlamıştır. Aynı şekilde, güney sınırlarımızda önemli günler ve bayramlarda sınırların açılarak her iki ülke tarafından karşılıklı ziyaretlerin olması da ülkemizin siyasi sınırlarının ötesinde tarihi ve kültürel bağlarına imkan vermektedir.

Harita 3. DPT verilerine göre altıncı derecede gelişmiş ilçeler (2004).

DPT'nin belirlediği gelişmişlik indeksi esas alındığında, sınır ticareti yapılan ilçelerin hemen hemen tamamı altıncı derece gelişmiş ilçeler grubunda yer alır (DPT, 2004). Altıncı grupta yer alan 119 ilçenin 93'ü ülkemizin doğu ve güneydoğu kesimlerinde yer almaktadır. Türkiye nüfusunun %6'sını oluşturan bu gruptaki nüfusun %86'sı sınır ticaretine izin verilen illerde yaşamaktadır. İstihdamın sektörel dağılımında %83,2'yle tarım sektörü başta gelir. Sanayi sektöründe ise %1,1 istihdam mevcuttur. Bu özellikleri ile altıncı grupta yer alan ilçelerdeki nüfus göç eğilimi en fazla olan gruptur. Bütün bu faktörler dikkate alınarak istihdam açısından çeşitliliğin olmadığı bu bölgelerde, sınır ticareti bir alternatif olarak kalkınmada önemli bir etken olabilecek unsurdur.

4.Sınır Ticareti Kalkınma İlişkisi

Sınır ticareti, iki açıdan etkili olan bir ticaret şeklidir. Birincisi ulusal, ikincisi uluslar arası alandaki etkisidir. Türkiye'nin konumsal özelliklerine bağlı olarak birçok olayda bölgesel veya küresel güç niteliğinde olmasında komşuları ile olan etkileşimi belirleyici olabilmektedir. Çünkü ülkemizin de yer aldığı bölge tarih, kültür, enerji ve doğal kaynaklar açısından jeopolitik değerlere sahiptir. Bu nedenle bölge küresel mücadelelerin yaşandığı alanların başında gelmektedir.

Gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi anlamında sınır ticareti sınır illeri başta olmak üzere ülkemizin kalkınmasını da etkilemektedir. Sınır ticareti bölgesel olarak istihdam, pazar, kolay ve ucuz yoldan mal ve hizmete ulaşma, sosyo-kültürel ve mekânsal gelişim açısından etkiye sahiptir.

Örneğin, Çizelge 1 incelendiğinde, ilk zamanlar önemli bir hacimde yapılan sınır ticareti son yıllarda azalmıştır. Sınır ticareti kapsamında en büyük payı motorinin alması bölge halkı için ihtiyaç olan enerjinin ucuza sağlanmasına imkân vermektedir. Sınır ticaretinin giderek sınırlandırılması bölge kalkınması üzerinde olumsuz yansımaktadır. İşsizlik bu olumsuzluklardan biridir.

Sınır ticaretine bağlı olarak sınır yerleşmelerinde fonksiyonel olarak değişimler ve mekânsal gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin, Trabzon, kendi imkânları ile dış ticaretini geliştiren ve fonksiyonel olarak yeni mekansal kullanımlara örnektir. Trabzon sanayi bölgesi Sarp sınır kapısının açılması ile hayat bulmuştur. Aynı şekilde Trabzon limanında da hareketlilik başlamıştır (Hacısalıhoğlu, 1997).

Sınır ticaretinin bölgesel etkileri açısından sosyal, ekonomik ve mekânsal yansımalar bakımından diğer bir örnek Iğdır'dır. Iğdır sınır ticaretiyle birlikte ekonomik canlılık, şehirselleşme ve geriye göç olgularını yaşamıştır (Karabağ, 1998, Güner, 1997, Karabulut, 2000). Ekonomik refaha bağlı olarak Iğdır ve çevresinde terör olayları da sona ermiştir.

Çizelge 1. Sınır ticareti kapsamında ithalat ve ihracat (milyon doları)

İLLER	1998		2000		2003	
	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT
Ağrı	3,2	63,9	1,8	4,2	---	---
Ardahan	0,3	20,6	0,04	0,5	---	---
Artvin	1,0	34,0	---	0,7	---	---
Edirne	---	13,6	0,3	---	---	---
Gaziantep	0,8	7,1	---	0,3	---	---
Hakkari	2,8	48,1	2,3	3,6	---	---
Kilis	0,4	3,8	---	---	---	---
Mardin	---	2,2	0,5	---	0,3	0,02
Şanlıurfa	---	8,3	---	---	---	---
Şırnak	3,8	22,0	5,7	132,8	11,9	1,8
Van	5,4	54,2	1,2	1,5	3,2	0,3
İller Toplam	17,2	224,2	11,8	143,6	15,4	2,1
Türkiye (Milyar \$)	27,0	46,0	28,0	54,5	63,0	97,4

Sınır ticareti yapılan illerde sınır ticaretiyle birlikte istihdam imkânı da yaratılmıştır. Örneğin, Posof'ta sınır ticaretiyle geçimini sağlayan 1054 kişi bulunmakta iken, günümüzde bu sayı 150'ye inmiştir (Kaya, 2004).

Sınır ticareti ile beraber bu bölgelerde hizmetler sektörü gelişim göstermiştir. Özellikle ulaşım ve konaklama bu bölgelerde gelişmiş ve hatta uluslar arası hizmet verir niteliğe kavuşmuştur (Orhan, 2000).

Hakkâri ülkemizin doğal ortam açısından en zor şartlara sahip ilidir. Temel geçim faaliyeti hayvancılıktır. Bu ilimiz hem İran'la hem de Irak'la sınır komşusudur. Bu anlamda ilin kalkınmasında sınır ticareti, ekonomik, sosyal ve stratejik açıdan son derece önemlidir.

5.Sonuç

Soğuk Savaş döneminin sona erdiği 1980'li yılların sonlarından itibaren, bölgesel işbirlikleri artmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak Türkiye hem sınır komşuluğu hem de ilişkiler anlamında yeni işbirlikleri için fırsatlar yakalamıştır. Sınır komşuları ile olan ilişkilerde ekonomik yakınlaşma ve işbirliğini artırma amacına yönelik olarak sınır ticareti son derece önemli bir yere sahiptir.

Türkiye'de sınır ticareti yapılan iller, özellikle doğu ve güney sınırlarında ekonomik kalkınma anlamında nispeten geri kalmış illerdir. Komşularımızla olan sınır ticareti sınır illerimizin kalkınmasında etkili olabilecek niteliktedir. Bu bakımdan yasal düzenlemeler ve denetimler sıkı yapılmak kaydıyla, sınır ticareti teşvik edilmelidir. Son yıllarda sınır ticaretine getirilen yaptırımlar, bölgede yaşayanlar açısından ekonomik problemlere yol açmaktadır. Yasal düzenlemelerin yapılarak, tekrar sınır ticareti yapılması teşvik edilmelidir. Bölgesel kalkınma planları hazırlanırken özellikle doğu ve güney sınır bölgelerimizde sınır ticareti dikkate alınarak stratejiler geliştirilmelidir.

Ülkemiz ticaretinin çoğunluğu AB ülkeleri ile olmaktadır. Oysa AB'de ve dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi ticari ilişkiler yoğun olarak sınır komşuları ile yapılır. Böylece hem komşularla olan ilişkiler artacak hem de ülkemizde sınır bölgelerinin kalkınması daha hızlı olacaktır. Ülkemizin sınır komşuları ile olan ticaretini artırması AB sürecinde de etkili olacak niteliktedir. Türkiye AB ile müzakerelerde bu konu dikkate alınarak hareket etmelidir.

Sınır ticareti yapılan gümrük kapıları, aynı zamanda ülkemizin tarihi ve kültürel bağları olan ülke ve halklara açılan kapılardır. Bu anlamda sınır bölgeleri Türkiye açısından jeopolitik değer taşıyan bir unsurdur. Dolayısıyla bölgesel entegrasyonlar açısından da sınır ticareti önemli bir fonksiyon üstlenmektedir.

Referanslar

- Arınc, K.,1999, "Coğrafi özellikleri bakımından Gürbulak gümrük kapısı ve çevresi" Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, Sayı 25, Erzurum.
- Bozkurt, E. 1992, Devletler Hukuku Bakımından Türkiye'nin Sınır İlişkileri, Kazancı Kitapevi, İstanbul.
- Diğer, B.-Özaslan, M., 2004, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2004), DPT yayınları, Ankara.
- DPT, 1995, Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye, Değerlendirme Raporu, Ankara.
- Güner, İ., 1997, "İğdir'in kentsel fonksiyonları ve fonksiyonel sınıflandırmadaki yeri", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 32, İstanbul.
- Güner, İ.-Bekdemir, Ü., 1999, "Dilucu gümrük kapısından yapılan sınır ticareti ve İğdir'a etkileri", Türk Coğrafya Kurumu Dergisi, Sayı 34, İstanbul.
- Hanoğlu, H., 2004, "Sınır ticareti merkezleri", Gümrük Dünyası Dergisi, Sayı 40, Ankara
- Hacısalihoğlu, Y., 1997, "Trabzon şehrinde Sarp sınır kapısının açılışından sonra ticaret fonksiyonundaki değişimler", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 32, İstanbul.
- Kara, M, 2005, "Ekonomik etkileri açısından Türkiye'deki sınır ticaretinin değerlendirilmesi", Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 7, Sayı 3, İzmir.
- Karabağ, S., 1998, "Sınır ticareti ve İğdir örneği", Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 18, Sayı 1, Ankara.
- Karabağ, S.-Şahin, S., 2003, Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara.
- Karabağ, S., 2005, "Sınır ticaretinin Türkiye ekonomisindeki yeri", Ulusla Coğrafya Kongresi 2005, 29-30 Eylül 2005, Bildiri Kitabı, İstanbul.
- Karabulut, K., 2000, "İğdir ekonomisinin gelişmesinde ticaretin ve özellikle sınır ticaretinin yeri ve önemi", İktisadi Araştırmalar Vakfı, İğdir ilinin kalkınması semineri, İğdir.
- Karabulut, K., 2005, Doğu'da Yakalanan Kalkınma Fırsatı: Ticaret, Atlas yayın dağıtım, İstanbul.
- Kaya, G., 2004, "Coğrafi özellikler bakımından Türküzü gümrük kapısı" Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 32, Erzurum.
- Koday, Z., 1994, "Sınır ticaretimiz bakımından Sarp sınır kapısının önemi", Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi, sayı 1, Erzurum.
- Orhan, O.Z., 2000, Sınır Ticaretinin Türkiye Ekonomisine Etkileri, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2000-27, İstanbul.
- Resmi Gazete, 06.09.1996, Sayı 22749.
- Resmi Gazete, 31.01.1996, Sayı 22540.
- Resmi Gazete, 01.09.1993, Sayı 21685.
- Resmi Gazete, 10.04.2003, Sınır Ticareti Merkezleri Kurulmasına ilişkin 2003/5408 sayılı Bakanlar Kurulu kararı
- Sönmez, M., 1995, Sınır ve Kıyı Ticareti, Yaylacık Matbaası, Erzurum.

